

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שנה ה' / גליון קפ"ט

ערש"ק פרשת ממות ה'תשס"ח



פתח דבר



בעזרהי"ת.

לקראת שבת קודש פרשת מטות, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון קפט), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

325 Kingston Ave., Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017



תוכן העניינים

מקרא אני דורש

על "ויקרא לה נבח בשמו" מפרש רש"י "אינו מפיק ה"א . . לפי שלא נתקיים לה שם זה"; ביאור פירושו, והקושיות מן הפסוקים במגילת רות.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק יח עמ' 371 ואילך)

יינה של תורה

ביאור מה שנקט הכתוב בריש פרשתנו לשון "מטות" ולא "שבטים" כבד"כ; ביאור ענין ה'מטה' וה'שבט' ע"פ פנימיות הדברים ושייכות ענין המטה דוקא לפרשתנו.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לג עמ' 194 ואילך)

חידושי סוגיות

שיטת רש"י בהתרת נדר ע"י חכם – יקשה דמלשון רש"י נראה שהדין ידוע מן הכתובים, ובש"ס אמרו "היתר נדרים פורחין באויר" / יבאר דשיטת רש"י בפירושו לש"ס, דהיתר חכם אינו בגדר התרה רק גילוי מילתא, והוי כמפורש בכתוב ד"למה לי קרא סברא הוא" / עפ"ז יבאר מה שלא הביא רש"י הלימוד שבש"ס לענין היתר חכם / יסיק דכ"ז הוא שיטת רש"י על הש"ס, מיהו בפירושו על הכתוב י"ל דס"ל שהוא האותו גדר ודין דהפרת בעל ואב שהאשה והבת ברשותן.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לג עמ' 186 ואילך)

הוספה – דרכי החסידות

אגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש נ"ע – ענין רפואת המחלה בעבודה הרוחנית.

(אגרות קודש חלק ד עמ' שנב)

מקרא אני דורש

”ויקרא לה נבח” – לא מפיק ה”א

על ”ויקרא לה נבח בשמו” מפרש רש”י ”אינו מפיק ה”א . . לפי שלא נתקיים לה שם זה”; ביאור פירושו, והקושיות מן הפסוקים במגילת רות

א. בסוף פרשתנו: ”ונבח הלך וילכוד את קנת ואת בנותי”, ויקרא לה נבח בשמו”. ומפרש רש”י: ”לה – אינו מפיק ה”א. וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן: לפי שלא נתקיים לה שם זה, לפיכך הוא רפה, שמשמע מדרשו כמו לא. ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה: ’ויאמר לה בועז’, ’לבנות לה בית’”.

כלומר: הרי גם בפסוקים שם – ’ויאמר לה בועז’, ’לבנות לה בית’ – כתוב ”לה” בלא מפיק ה”א, ולפי הדרשה שחסרון המפיק כאן מלמד ש”לה” משמעותו ”רפה, שמשמע מדרשו כמו לא” – שלא נתקיים לה שם זה” – הרי רש”י תמה כיצד יתפרשו הפסוקים הנ”ל בדרך זו.

ב. הרמב”ן הקשה על דברי רש”י:

הרי במדרש מצינו דרשה דומה גם על ”ויאמר לה בועז”! ואם כן, מה פשר תמיהת רש”י ”מה ידרוש” בפסוק שם?

ואלו דברי המדרש (רות-רבה פ”ה, ה):

הכתוב מספר (רות ב, יג'יד) שרות אמרה לבועז – "אמצא חן בעיניך אדוני . . ואנכי לא אהי' כאחת שפחותיך". ואחר כך ממשיך הכתוב בדברי בועז אלי' – "ויאמר לה בועז", ושם נאמר "לה" בה"א רפה, ללא מפיק.

מסביר המדרש, שהמלה "לה" מתפרשת כמו "לא" – כתשובה על דברי רות שהיא לא ראוי' אפילו להיות אחת משפחותיו, אומר לה בועז: "לא"! "לא כן הדבר כאשר דיברת", והיינו: "חס ושלום, אין את מן האמהות [=השפחות] אלא מן האימהות".

ואם כן, מה פשר תמיהת רש"י: הרי כשם שכאן מפרשים אנו את ה"לה" במשמעות של "לא" – שהשם לא נתקיים – כך שם אפשר לפרש את ה"לה" במשמעות של "לא", שבוועז אמר לה "לא"!

[ועד"ז הקשה הרמב"ן, שבגמרא (סנהדרין כד, א. קידושין מט, ב) יש דרשה על הפסוק השני שמביא רש"י: "לכנות לה בית" (וראה במפרשי הש"ס שם. ובס' מיני תרגומא (לר' ישעי' (פיק) בערלין) תירץ קושיא זו. עיי"ש, ואכמ"ל. וכאן יתבאר בעז"ה רק ביחס להפסוק הראשון שמביא רש"י)].

ג. והנה, בס' אמרי שפר – והועתק בצידה לדרך על רש"י כאן – תירץ הקושיא, וז"ל:

"ודאי לא אישתמיט לרש"י כל הני מדרשות . . ואף על פי כן טען מה שטען. מפני שהוא סבר, דדוקא הכא גבי 'ויקרא לה נבח' יש לדרוש 'לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה שמשמע מדרשו כמו לא', משום דלפי זה יתקיימו שתיהן: מלת 'לה' בה"א ומלת 'לא' באל"ף, שהרי בתחילה קרא למקום ההוא נובח ועמד לה שם ההוא זמן מה, אלא שאחר כך לא נתקיים לה שם זה";

מה שאין כן בפסוק "ויאמר לה בועז", שדרשו בו כי בועז אמר לה "לא", "אין את מן האמהות אלא מן האימהות", הרי "הדרשות הללו רחוקים מפשוטו של מקרא, כי לפי זה לא נתקיים בו גם כן כלל מלת 'לה' בה"א, אלא מלת 'לא' באל"ף לבד".

"ומעתה יצדקו דברי רש"י . . שאף על פי שרבותינו ז"ל דרשו אותם גם כן . . מכל מקום אין זה אלא דרך דרש ולא כפי מה שאנו דורכים בדרך הפשט".

כלומר: כאן הדרשה "לא" אינה מוציאה לגמרי את משמעותה הפשוטה של המלה "לה", כי שניהם נכונים – בהתחלה נתן נובח את השם "לה", כפשוטו, ורק אחר כך התבטל השם ו"לא" התקיים; אולם בפסוק "ויאמר לה בועז", אם נדרוש את ה"לה" כמו "לא" – יצא שהמלה "לה" תצא לגמרי מפשוטה ותהי' רק במשמעות אחת של "לא" בלבד, וזה היפך הפשט.

אבל לכאורה דבריו צ"ע, כי לפי דרכו אפשר להסביר גם ב"ויאמר לה בועז" ששניהם נכונים: בועז אכן אמר "לה" – לרות – כפשוטו, אלא שתוכן דבריו הי' "לא"!

ולכן יש לפרש מעין דבריו, אבל בשינוי – וכדלקמן.

לקראת שבת

ז

ד. ביאור הענין:

באמת, מלכתחילה לא התכוון רש"י שאפשר לפרש (בתור פשוט) את הכתוב "לה" במשמעות של "לא" – כאילו נאמר "ויקרא לא נבח" – ואפילו לא בתור משמעות נוספת של הכתוב (כמ"ש באמרי שפר שם), שהרי זה היפך הפשוט:

הכתוב אומר "ויקרא לה נובח", ובפשטות כוונתו חיובית: שנבח אכן קרא לה בשם זה – ואיך נפרש בדיוק להיפך, שהכוונה היא שלילית – שהוא לא קרא לה כך? ! ...

אלא כוונת רש"י היא, שחסרון המפיק מלמדנו, שאכן נבח קרא לעיר בשם זה, אך קריאה זו לא היתה חזקה ומודגשת כמו ה"א מודגשת, אלא באופן "רפה" וחלש כה"א רפוי" – כי לבסוף לא התקיים שם זה. ולפי זה הרווחנו, שבאמת ה"לה" נשאר כפשוטו – במשמעות חיובית, ורק שחסרון המפיק מלמדנו שמשמעות חיובית זו היא "חלשה" ו"רפה" (עד כדי כך ש"משמע מדרשו כמו לא").

ומעתה תתבאר בפשטות תמיהת רש"י – כיצד יתיישב פירוש זה בפסוק "ויאמר לה בועז":

אם נפרש כדברי חז"ל שהכוונה בכך היא שבועז אמר לה "לא", הרי נמצא שעוקרים לגמרי את ה"לה" מהמשמעות החיובית הפשוטה והופכים את המשמעות למשמעות שלילית – והרי זה מנוגד ל"פשוטו של מקרא".

ה. אלא שלכאורה עדיין יש לשאול, כי גם בבעז הי' אפשר לפרש כעין הפירוש הנ"ל כאן, בדרך אחרת – והיא שבועז אמר לה את הדברים לא בעצמו אלא על ידי שליח, ואז נמצא שאכן ה"לה" נשאר במשמעותו החיובית הפשוטה, ואין זאת אלא שזה באופן "רפה" וחלש – כי בעז אמר לה כפשוטו, אך לא בעצמו ממש (באופן חזק ו"מודגש") אלא רק (באופן "רפה") דרך שליח. [פירוש כזה הובא בבעל הטורים כאן. – ובשפת חכמים שולל פירוש זה מבלי לפרש טעמו].

ויש לומר, שפירוש זה אינו מתאים למשמעות הכתובים ברות שם, שבועז רצה לדבר על לב רות ולעודדה, ולכן לא מסתבר שיאמר לה דברים אלה דוקא על ידי שליח ולא הוא בעצמו.



יינה של תורה

"מטות" ולא "שבטים"

ביאור מה שנקט הכתוב בריש פרשתינו לשון "מטות" ולא "שבטים" כבד"כ; ביאור ענין ה'מטה' וה'שבט' ע"פ פנימיות הדברים ושייכות ענין המטה דוקא לפרשתינו

א. פרשתינו נקראת בשם "מטות" ע"ש תחילתה: "וידבר משה אל ראשי המטות וגו'", והכוונה לנשיאי השבטים. אמנם, ברוב המקומות נקראים השבטים בשם "שבט", ואילו כאן שינה הכתוב לקראתם בשם "מטות". וטעמא בעי.

וי"ל הביאור בזה, ובהקדם המבואר בכ"מ (ראה מאמרי אדה"ז – תקס"ב טוף ע' רלז ואילן. ועוד) החילוק בין "שבט" ו"מטה" בפשטות הענינים: "שבט" הוא ענף רך שיש בו את חיות האילן, הן בשעה שמחובר לאילן ממש, ואפילו כשנכרת מן האילן, יש בו עדיין לחלוחית מיניקת האילן. משא"כ "מטה" הוא ענף שנכרת מן האילן לפני זמן רב, וכבר נתיבשה לחות יניקתו. ומשו"ז הוא נעשה קשה וחזק – מטה.

ועד"ז בנוגע לדרגתם של ישראל, שנקראו בשני שמות אלו:

"שבט" מרמז על בני ישראל כשהם במצב של "חיבור למקורם", ובכללות הוא הזמן שביהמ"ק עומד על מכונו ובנ"י יושבים על אדמתם, ו"אנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפניך" (נוסח תפלת מוסף דיו"ט). דאז, נרגש בישראל החיבור למקורם ("אילנא דלעילא");

לקראת שבת

ט

משא"כ "מטה" מורה על מצבם של בני בגלות, שלא ניכר אז בגלוי חיבורם למקורם, ד"אותותינו לא ראינו" (ל' הכתוב תהלים עד, ט) (שאינן ראיית אלקות וכו') ועד שיש העלמות והסתרים על עבודתו ית' ומניעות ועיכובים – דאז, עניני הנשמה אינם נרגשים, ועניני הגוף ונה"ב מתחזקים ומתגשמים יותר.

[ולהעיר מדברי השל"ה (חלק תושב"כ ריש פרשתנו (שסו, א ואילך)) ששלש הפרשיות מטות מסעי דברים "תמיד חלים בין המצרים כי הוא דבר בעתו" (ומבאר כמה פרטים בהשייכות לתוכן שלש פרשיות אלו לימי בין המצרים) – דלפי הנ"ל נמצא דשם הפרשה, "מטות", קאי על זמן הגלות].

ב. אמנם, לאידך, ידוע שכל ירידה היא לצורך עלי'. וע"ד ירידת הנשמה למטה, שדוקא ע"י ירידת הנשמה לתוך הגוף הגשמי בעולם הזה היא מקבלת מעלה שלא הי' בה קודם לכן – עד"ז הוא בירידה דגלות, שדוקא ע"י הגלות מיתוספת מעלה בבני ישראל שלא היתה בהם קודם לכן.

ביאור הענין:

בשעה שבני ישראל היו במצב של "שבט", כאשר האיר גילוי אלוקות – לא הי' כל פלא בכך שבני ישראל עסקו בקיום התורה והמצוות;

אבל בשעה שישנם מניעות ועיכובים על קיום התומ"צ, הדורשים מיהודי שילחם עם המנגדים – הנה דוקא בעבודה זו מתגלה תוקפו של איש ישראל, שמצד הקבלת-עול שלו אינו מתפעל מכל מונע ומעכב, ומקיים את רצון השי"ת. וזהו ענינו של "מטה" – תוקף וחוזק – למעליותא.

וענין זה מתגלה דוקא כאשר בזמן הגלות, "מטה"; דכאשר ישראל הם במצב של "שבט", שעניני הנשמה נרגשים בהם בגלוי, אין צורך להגיע לתוקף והחוזק בקיום התומ"צ מתוך קבלת-עול, ובמילא לא מתגלה התוקף ד"מטה" אצל ישראל. ודוקא בזמן הגלות, כנ"ל, מתגלה ענין זה.

ג. ולפי זה יש לבאר את שינוי הלשון בפרשתנו – "ראשי המטות":

דהנה, לשון זה קאי בענין התרת והפרת נדרים. וכמפורש בפרש"י: "ראשי המטות – חלק כבוד לנשיאים. . . ומה ראה לאומרה כאן, למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה". ונמצא, שהכח להתיר את הנדר בא מצד (יחיד מומחה הנלמד מ)נשיא השבט – ראש המטה.

ביאור הענין – לפי הנ"ל:

ישנם שני אופנים בעבודת ה': (א) כאשר יהודי עסוק רק בעניני תורה וקדושה, מחובר למקורו, ומנותק מכל עניני העולם הגשמיים; (ב) כאשר יהודי מתעסק גם בעניני העולם,

לקראת שבת

י

בכדי לברר ולזכך גשמיות העולם ולהעלותה לקדושה.

וזה כללות החילוק בין נדרים להתרת והפרת נדרים:

ענין הנדרים, הוא כדברי רז"ל (אבות פ"ג מ"ג): "נדרים סייג לפרישות". והיינו, זהירות יתירה שעניני העולם לא יורידו את האדם להיות שקוע בגשמיות וחומריות, ולכן צ"ל הפרישות – ע"י ה"נדרים" – מעניני העולם;

אבל התכלית שבדבר היא – התרת הנדר (ע"י החכם). והיינו, שגם אדם כזה, שמצד עצמו זקוק הוא לנדרים (להפרישו מעניני העולם), יוכל להתעסק עם עניני העולם, ולהעלותם לקדושה.

והכח לזה – שאדם יתעסק עם עניני העולם, ואעפ"כ (לא יתפעל מעניני העולם, אלא) יוכל להעלותם לקדושה – ניתן מ"נשיאי המטות". ש"מטה" מורה על תוקף וחוזק, שעניני העולם לא יפריעו לו, אלא אדרבה הוא יעלה אותם לקדושה.



חידושי סוגיות

שיטת רש"י בהתרת נדר ע"י חכם

יקשה דמלשון רש"י נראה שהדין ידוע מן הכתובים, ובש"ס אמרו "היתר נדרים פורחין באויר" / יבאר דשיטת רש"י בפירושו לש"ס, דהיתר חכם אינו בגדר התרה רק גילוי מילתא, והוי כמפורש בכתוב ד"למה לי קרא סברא הוא" / עפ"ז יבאר מה שלא הביא רש"י הלימוד שבש"ס לענין היתר חכם / יסיק דכ"ז הוא שיטת רש"י על הש"ס, מיהו בפירושו על הכתוב י"ל דס"ל שהוא באותו גדר ודין דהפרת בעל ואב שהאשה והבת ברשותן

א.

יקשה דמלשון רש"י נראה שהדין ידוע מן הכתובים,
ובש"ס אמרו "היתר נדרים פורחין באויר"

תנן בחגיגה (י. א) "היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו", ופרש"י "התרת נדרים שאמרו חכמים שהחכם מתיר את הנדר מעט רמז יש במקרא ואין על מה לסמוך אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה".

והנה, בפירושו בריש פרשתנו, לאחרי שרש"י מפרש הטעם שנאמר "ראשי המטות לבני ישראל" – "חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואח"כ לכל בני ישראל כו", כותב: "ומה ראה לאומרה כאן למד¹ שהפרת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות".

(1) בדפוס ראשון דפרש"י "ומה ראה לומר פרשת נדרים כאן ללמד שהפרת כו", והד"ה בפרש"י

לקראת שבת

וצריך ביאור, דמלשון רש"י "למד² שהפרת נדרים ביחיד מומחה כו" משמע שגוף הדין דהפרת נדרים³ כבר ידוע לנו מן הכתובים ולא כאן הוא המקור על זה, אלא רק לפרט זה שההפרה היא ע"י "יחיד מומחה (ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות)" – ולכאורה, מנא לן בפשוטו של מקרא שיש אפשרות של "הפרת נדרים" ע"י בנ"א (וחכם), והרי בכל הפרשה מדובר רק ע"ד הפרת האב נדרי בתו והבעל נדרי אשתו⁴, ולא בהפרת – התרת – נדרים ע"י חכם וכיו"ב. וכן"ל – "היתר נדרים פורחין באויר", ומהו שרמז רש"י בלשונו כשבא לפרש פשטות הכתובים, כאילו הדבר ידוע כבר מפורש מן הכתובים.

והנה, בגמ' (שם י, א) הובאו דעות כמה תנאים ש"יש להם על מה שיסמוכו" מכמה כתובים (אבל אינם בפרשת נדרים), ולבסוף הובא מאמר ר"י אמר שמואל "שנאמר (פרשתנו ל, א) לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו" (ולמוד זה הובא בפוסקים וכו' כמקור על התרת נדרים⁵).

אבל אי אפשר לפרש שלזה נתכוין רש"י, דהא רש"י בפירושו על התורה בפסוק הנ"ל מפרש "לא יחל דברו לא יעשה דבריו חולין", ואינו מביא כלל (אפילו לא בתור "רבותינו דרשו") הלימוד ש"הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו".

ב.

יבאר דשימת רש"י בפירושו לש"ס, דהיתר חכם אינו בנדר התרה רק גילוי מילתא, והוי כמפורש בכתוב ד"למה לי קרא סברא הוא"

לכאורה י"ל, שלשיטת רש"י (שמפרש הכתובים בכל מקום בדרך הפשט, אף במקום שאינו מתאים לכמה דרשות חז"ל בש"ס) – התרת נדרים ע"י חכם היא דבר פשוט ע"פ פשוטו של מקרא, ואין צריך לימוד מיוחד על זה, כי התרת הנדר לפי פשוטו היא ע"י שפותחים לו פתח לנדרו, שאילו ידע מתחלה שעתיד להיות כך וכך, לא הי' נודר מלכתחלה. וא"כ אין צריך לחידוש ולימוד מיוחד שחכם יכול להתיר הנדר, כיון שהחכם

נדרים עז, סע"ב ורא"ש (עח, רע"א) שם [וראה ר"ח חגיגה שם: כלומר יש לו ראי' מן התורה שיש לו רשות להתיר נדרים ואינם כעופות הפורחים באויר כאשר שנינו במשנתנו. וראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג ח"א עשה קג"קד (שמה, א). וראה מהרש"א חגיגה שם. רא"ם לפרש"י שם בסופו. שיח יצחק לפרש"י חגיגה שם].

הוא "וידבר משה" ולא "ראשי המטות" ככפרש"י שלפנינו.

(2) בכמה כתי"י רש"י (שתח"י) "לפי" (במקום "למד").

(3) וכדמשמע (לחד מ"ד) בירושלמי חגיגה פ"א ה"ח בתחלתה. ולהעיר מפי' (המיוחס ל)רש"י נדרים עח, רע"א.

(4) או הארוס והאב ביחד – ל, ז ואילך ובפרש"י.

(5) ראה תיב"ע עה"פ. שאילתות שאילתא כג (יזמגלן דאית לי' היתרא לנדרא ולשכועתא מדאורייתא . . אמר קרא לא יחל דברו הוא אינו מוחל כו"). רמב"ם הלי' שבועות פ"ו ה"בא. ר"ן

(א) ומלשון הרמב"ם שם "כך למדו ממה רבינו מפי הקבלה שזה הכתוב לא יחל דברו שלא יחלל הוא בעצמו כו" משמע לכאורה שהוא דלא כפרש"י חגיגה שם. ואכ"מ.

לקראת שבת

יג

רק מראה לדעת⁶ שהי' כאן טעות בנדר ואדעתא דהכי לא נדר⁷.

וכן מוכח דעת רש"י בפירושו לש"ס, שפירש מאמר ר' יוחנן (גיטין פג, ב) "אין חכם מתיר כלום אלא בחרטה" – "שפותח (ד"ה בחרטה) פתח לנודר בדברים הבאים לו ע"י נדר זה שאילו ידע מתחילה שכן עתיד להיות לא הי' נודר נמצא שמתחילתו אינו נדר".

ומדבריו למדנו ג' דברים בגדר התרת נדרים (ראה צפפ"נ על הרמב"ם הל' שבועות שם ה"א):

(א) היתר נדרים מעיקרו הוא ע"י פתח חרטה, דאף שאיתא בש"ס שהיתרו של נדר הוא בשני אופנים, ע"י חרטה או ע"י פתח⁸, מ"מ עיקרו של היתר נדרים (גם כשתלוי בחרטה) הוא ע"י פתח לנדרו.

(ב) התרת הנדר אינה פעולה הנעשית (עכשיו) ע"י החכם, אלא מצד הפתח, שע"י הפתח נמצא שהנדר בטל מאליו⁹ (ע"ד לשון רש"י (במק"א)¹⁰ "צריך לחכם למצוא פתח לשואל שיהא לו פתחון פה לומר לדעת כן לא נדרתי ואילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי נודר ונמצא נדר נעקר מאליו").

(ג) יתירה מזה: ההתרה אינה בגדר ביטול, אלא הוי גילוי מילתא¹¹ שאינו נדר מתחילתו, ולכן מדייק רש"י "נמצא שמתחילתו אינו נדר"¹² (ולפ"ז לרש"י הא דאמרינן¹³ ה"חכם עוקר את הנדר מעיקרו", אין הפירוש בזה שהחכם מבטל עכשיו את הנדר (למפרע) כאילו לא הי', אלא¹⁴ שמגלה עכשיו שמעיקרא הוי נדר בטעות)¹⁵.

רש"י שם ד"ה אין פותחין. ולהעיר מרש"י שם ד"ה אלא לשון).

(11) ראה הלשון ביד רמה ב"ב קכ, ב (אות סח).
(12) ואף שבהמשך הגמ' (גיטין שם) מקשה עד"ז לגבי הפרת הבעל, דאשה נודרת ובעל מפר, ומתריך "כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת", ובפרש"י שם "ואם לאו לא יהא נדר" – עכ"ל דשאני הפרת הבעל, דהרי סו"ס למסקנא (נזיר כא, ב ואילך) בעל מיגו גיזי. וראה ר"ן נדרים עג, סע"ב.

(13) כתובות עד, ריש ע"ב. וראה פרש"י שם ד"ה עוקר.

(14) ראה ר"ן נדרים כא, ב ד"ה אין חכם מתיר שזהו דוקא ב"פתח" ולא ב"חרטה". וראה (לענין הא דחכם עוקר את הנדר מעיקרו) ר"ן שם עה, סע"א. תוד"ה מר זוטרא נזיר כב, א (ב"פתח וחרטה"). פי' הרא"ש שם ע"ב (ב"חרטה"). ועוד.

(15) וראה כס"מ הל' נדרים פי"ג ה"ב בכיארור דעת הרמב"ם (ע"פ רש"י כתובות שם) "דלפי זה ענין התרת חכם אינו אלא הוראה שמורה שהוא

(6) משא"כ בעצמו, שאדם קרוב אצל עצמו ואפשר שיטעה. וראה לקמן הערה 9, 16.

(7) משא"כ ע"י חרטה אין מקום להתיר נדר ע"פ פשט.

(8) ראה השקו"ט ושינויי הגירסאות והפירושים אם פותחים בחרטה או אין פותחין בחרטה – נדרים כא, ב. שם עז, ב. עירובין סד, ב (ורש"י ותוס' שם), ובמפרשים שם. וראה בכל הנ"ל (ובהבא לקמן) אנציקלופדי' תלמודית ערך התרת נדרים (ושם ס"ה-ו). וש"נ.

(9) וראה שאילתות שם (קרוב לסופה) ובהעמק שאלה שם. ובצפפ"נ הנ"ל משאילתות: דבאמת הנדר בטל מעצמו רק החכם צריך לומר לו זה. וי"א דבפתח לא בעי היתר חכם כלל רק שרי לנפשי' כיון דהוי נדר בטעות – הובא ברשב"א נדרים כב, ב ד"ה נפק. מאירי שם. ובשער המלך לרמב"ם הל' שבועות שם ה"ה שכן היא דעת רש"י (נדרים סה, א ד"ה במדין). וראה צפפ"נ שם.

(10) עירובין סד, ב ד"ה פותחין בחרטה (וראה

לקראת שבת

ולכן בכלל אין רש"י צריך לפרש מהיכן יודעים היתר נדרים, כי אין צורך ללימוד על זה, דפשוט שאם נתגלה שהנדר הי' בטעות, הנדר בטל מעיקרו, ומתחלה לא חל ע"ז החיוב ד"לא יחל דברו"¹⁶. והחידוש בהפרשה הוא רק בהפרת נדרים ע"י האב והבעל, שאינו ע"י פתח חרטה כו', וע"ז בא עיקר פרשת נדרים כאן.

ג.

עפ"ז יבאר מה שלא הביא רש"י הלימוד שבש"ם לענין היתר חכם

ועפ"ז מובן זה שלא הביא רש"י הדרש "הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו" כי ע"פ פשוט מ, לא רק שאין צורך בלימוד זה, אלא שדרש זה אינו מתאים לתוכן ענין התרת נדרים – כי ההתרה אינה תלויה באחרים שהם פועלים התרת הנדר.

ואף גוף הדרש "לא יחל דברו" . אבל אחרים מוחלין לו" אינו מתאים לענין ההתרה ע"פ פשוט, שהרי רש"י פירש "לא יחל דברו, כמו לא יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין"¹⁷, וא"כ אין מקום (עכ"פ ע"פ פשוט) לדרוש "אבל אחרים עושין אותו חולין"¹⁸ (היינו שיכול לחלל דברו)¹⁹ – כיון שגדר ההתרה ע"פ פשוט הוא גילוי מילתא שמעיקרא לא הי' ("דברו") דיבור של נדר.

[וגם לפי פירוש הראשונים²⁰ בלשון הש"ס "אבל אחרים מוחלין לו" – "מחילה ויחל הכל ענין אחד שלשון לא יחל לא יתיר, והענין כמתיר הקשר שחוזר הענין כאילו לא הי'. וזהו שאמרו שחכם עוקר הנדר מעיקרו ומחילה ג"כ שעושה את החוב או החטא כאילו לא הי' – שמפרש שענין המחילה הוא כמו התרת הקשר, והיינו שהי' קשר ועכשיו מתירו (אלא שלא אחרי ההתרה הרי הוא (מעטה) כאילו לא הי') – הרי כיון שיש כאן פעולה של ביטול והתרת הנדר מעכשיו²¹, לא יתכן הלשון "אחרים מוחלין לו" לפירוש הנ"ל (ברש"י)

התרה", כדלקמן בפנים), גם מה"ת צריך עכ"פ לאמירת החכם מותר לך.

(17) ובב"ב מכת"י רש"י (שתח"י) ממשך: אלא ינהג בו קדושה. וראה רא"ם כאן.

(18) כבירושלמי שבהערה 3.

(19) ופי' הר"ן נדרים שם עז, סע"ב (וראה גם רא"ש שם) לכאורה אינו ע"פ פשוט. וראה צ"צ שבהערה 21. ספרי דבי רב לספרי כאן.

(20) שו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' רסב, הובא בב"י (וב"ח) יו"ד סרכ"ח קרוב לתחלתו.

(21) ראה בארוכה חי' הצ"צ לש"ס רפ"ד דגיטין.

מותר מאחר שאילו ידע שאירע לו כן לא הי' נודר הוי כאילו פירש שלא נדר ע"ד כך וא"כ לא חלה השבועה או הנדר והחכם מורה לו שהוא מותר. . . חכם עוקר נדר מעיקרו כו' והחכם מורה שלא חל הנדר מעיקרו". ולהעיר מתוס' ר"ד רפ"ג דנדרים. ועוד. ראה צפע"נ על הרמב"ם הל' שבועות שם ה"א. וראה בהנסמן בהערה 8.

(16) ולהעיר שגם ע"ד ההלכה מצינו דיעה כזו – ראה שו"ת המבי"ט ח"א סי' צח, דנדר הניתר בפתח אין צריך התרה מן התורה, כ"א מדבריהם. ע"ש בארוכה. אלא שלדעתו א"צ היתר חכם כלל. ולדעת רש"י בפנים (שהביא דין הפרת נדרים ע"י יחיד מומחה, ובד"ה שלאח"ז "חכם בלשון

בגדר התרה, שאין זה שנתחדש עתה הביטול, באופן שעכשיו הוא כאילו לא הי', אלא שהוא דבר שבסברא, היינו שאין זה כמו מחילת חוב, אלא גילוי מילתא שלא הי' כאן נדר מעולם].

ד.

יסיק דכ"ז הוא שימת רש"י על הש"ס, מיהו בפירושו על הכתוב י"ל דס"ל שהוא באותו נדר ודין דהפרת בעל ואב שהאשה והבת ברשותן

[איברא, דכל הביאור הנ"ל יש לו מקום בדרך ההלכה שבפירוש רש"י, והיינו שיטתו בפירושו לש"ס כנ"ל, אבל לא בביאור פרש"י עה"ת לפי פשוטו בפירושו לכתובים דאזיל בכל מקום בדרך הפשט – שהרי לא מצינו בפשוטו של מקרא חילוקי אופנים דהתרת נדרים ע"י חכם אם בחרטה סתם או ע"י פתח וכיו"ב, שאין שום רמז בזה בפשש"מ באופני היתר נדרים.

יתירה מזו: בפרש"י עה"פ "זה הדבר – מיעוט הוא לומר שהחכם בלשון התרה ובעל (ואב) בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן²², ואם חלפו אין מותר ואין מופר", ומדיוק לשונו [ובפרט פרש"י משנה בזה מלשון הספרי כאן "זה הדבר אשר צוה ה' הבעל מפר ואין חכם מיפר, חכם מתיר ואין בעל מתיר" (ועד"ז הוא הלימוד בגמרא²³), ומדגיש שהחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה], משמע, שאין חילוק בין בעל (ואב) וחכם בגדר ואופן ביטול הנדר (ופשיטא לא כמשנת"ל שבהיתר חכם הוא רק ע"ד גילוי מילתא שלא הי' נדר מעיקרא, ואין זה מצד ביטולו של החכם) – אלא ששניהם, החכם והבעל, שווים באופן וסוג ביטול הנדר, והחילוק ביניהם הוא רק בלשון²⁴.

ולכן יש לומר, שגדרה של התרת נדרים ע"פ פרש"י בפשש"מ שונה מגדרה ע"פ הלכה, ובהקדם עוד דיוק בלשון רש"י שכ' בתחלת דבריו "למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה . . מפר כו", שלכאורה הול"ל "שהתרת נדרים ביחיד מומחה כו", שהרי החכם מתיר את הנדר דלא כבעל (ואב) שמפר את הנדר – ורש"י כותב "שהפרת נדרים"²⁵? ובפרט משמנה בזה מלשון הספרי כאן "שאינ היתר נדרים אלא מפי מומחים", שמפורש בו "היתר" ולא "הפרה".

יש לומר, דס"ל לרש"י בפשוטו של מקרא, שהיתר נדרים ע"י חכם הוא אותו הגדר של הפרת נדרים שע"י הבעל והאב (המפורש בכתוב), שכשם שהבעל מפר נדרי אשתו והאב

שבעל מיפר מכאן ולהבא וחכם עוקר מעיקרו. ע"ש.

22) ולכאורה דוחק לומר (בפרש"י) שהוא לאו דוקא אלא דלישנא דקרא נקט (כמ"ש בתוד"ה מפירין בכורות לז, רע"א). ובפרט דתיכף בהמשך הכתוב כתב רש"י ד"חכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה".

22) ובדפוס ראשון דפרש"י "לכן כתב בלשון זה, כלומר בלשון הכתוב כאן, ואם חלפו כו".

23) נדרים שם עז, סע"ב ואילך (ושם הוא מב' ברייתות). ב"ב קכ, ב.

24) וראה חידושי הצ"צ שם, שמביא ראי' גם מגמ', דשינוי הלשון דבעל וחכם אינו מורה ע"ז

לקראת שבת

נדרי בתו בלי שום טעם²⁶ ובלי שום פתח וחרטה, כן הוא בהתרת חכם, שגדרה הוא הפרה, בלי פתח וחרטה²⁷.

ולכן לא הביא רש"י לימוד מיוחד ע"ז, כי ה"ז מעין הפרה המפורשת בפרשה, דכיון שנאמר בריש הפרשה "וידבר משה אל ראשי המטות", מובן, שגדרה הוא כעין הפרת הבעל והאב, שכשם שהאשה והבת כשהם ברשות הבעל או האב (ראה פרש"י ל, ד. ט. יוד), הרי מרות שלהם עליהן להפר נדריהם – כן הוא ב"ראשי המטות", שלהיותם ראשם של אנשי שבטם ניתן להם הכח להפר נדרי בני השבט.

והנה גם בכלי יקר (ל, ג, ד"ה לא יחל) קישר שני הענינים, וכתב ה"טעם להיתר נדרים ביחיד מומחה או בג' הדייטות שנקראו ב"ד, אנו למדין מן הפרת האב והבעל כי כשם שהאב והבעל לכך יש בידם להפר מטעם שכל אשה ברשות בעלה או ברשות אבי' ואין כח בידה לעשות גדולה או קטנה בלתי הסכמתם ודומה כאילו התנו בשעת הנדר ע"מ שיסכימו הבעל או האב, וכשאינם מסכימים אזי למפרע בטל הנדר כי מסתמא על דעתם נדרה או כאילו נדרה על דעתם²⁸, כך כל איש מישראל הוא ברשות ב"ד ומחוייב לעשות ככל אשר יורו לו הב"ד וכל נדר ה"ז כאילו התנה בשעת הנדר ע"מ שיסכימו הב"ד עמו וכשאינן מסכימין נעקר הנדר מעיקרו וכל יחיד מומחה נקרא ב"ד וכל שלשה הדייטות בידם להתיר נדרו".

אבל ע"פ פש"מ דוחק לפרש כן, כפי²⁹ גדר זה דרשות ב"ד מתאים יותר לסנהדרין וזקני ישראל וכיו"ב, והוצרך להיות הדיבור (לא אל ראשי המטות, אלא) לסנהדרין, שבעים זקנים וכיו"ב. ומזה שהדיבור הי' לראשי המטות, הנשיאים – נראה יותר (בפש"מ) שאין זה מצד שזהו כאילו נדר ע"מ שיסכימו ב"ד, אלא מצד מרות הנשיא על שבטו³⁰, מעין³¹ בעלות האב והבעל על בתו ואשתו.

ה.

ע"פ הנ"ל יובן גם המשך פרש"י "או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטאי חוץ (אחרי י, ב) זה הדבר מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנאמר (אחרי י, ב) דבר אל אהרן וגו' אף זו נאמרה לכולן".

29) וגם – לשון הפרת נדרים בפש"מ מורה על ביטול הנדר (מכאן ולהבא), ולא עקירתו (מעיקרא).

30) להעיר מלקו"ש חלק ח"י ע' 202-3 – בב' הגדרים שישנם בנשיאי השבטים. ע"ש.

31) ולא ממש. וי"ל שלכן "חכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה". ולהעיר מכלי יקר כאן. ואכ"מ.

26) ראה רשב"ם ב"ב שם ד"ה חכם מתיר. ועוד. וראה ט"ז יו"ד שם סק"ד בפ"י דברי שו"ת המיוחסות להרמב"ן שם. ואכ"מ.

27) להעיר גם משו"ת המבי"ט שם: ואפשר דמדאורייתא אפילו בלא חרטה הוי מצי למישרי' נדר ושבועה משום דכתיב כו'. ע"ש.

28) ראה הנסמן לעיל הערה 12.

— והנה מקור הגז"ש לשחוטי חוץ הוא בגמ' (נדרים שם עח, א. ב"ב קכ, ב). אבל בגמ' ממשך "ומה (הלשון מנדרים שם. ועד"ז הוא בב"ב שם) כאן ראשי המטות אף להלן ראשי המטות בפרשת נדרים למאי הלכתא (בעינן גבי נדרים אהרן ובניו וכל ישראל) אר"א ב"י להכשיר שלשה הדיוטות (להכי אהני גזירה שוה כאילו נכתב בנדרים אהרן ובניו וכל ישראל לומר לך ששקולין כל ישראל להתיר נדרים ואפילו הדיוטות (ל' הרשב"ם ב"ב שם. וראה גם ר"ן נדרים שם)), והא ראשי המטות כתיב, אר"ח כו' ביחיד מומחה. ראשי המטות בשחוטי חוץ למאי הלכתא אמר רב ששת לומר שיש שאלה בהקדש", והיינו שלפי הגמ' הגז"ש דפרשת נדרים ושחוטי חוץ היא למילף מיני' שהיתר נדרים יכול להיות גם בשלשה הדיוטות, ושיש שאלה בהקדש.

אבל רש"י לא הביא הגז"ש לענין ההלכתא (שהתרת נדרים בג' הדיוטות) אלא רק לענין זה שפרשה זו "נאמרה לכולן" (בהמשך לתחילת פירושו שלכל ישראל נאמרה).

ועפ"ז צ"ע למה הוצרך רש"י להוסיף "ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות", דלמאי נפק"מ הלכה זו לגוף פירושו (שלכל ישראל נאמרה)³². וגם צ"ע, דכיון שמפרש התיבות "ראשי המטות" הו"ל לרש"י לנקוט בלשון "מומחין" ולא "ביחיד מומחה", וע"ד לשון הספרי, מקורו של פרש"י (שחלק כבוד לנשיאים שהם קודמים לעדה) שמסיים "מגיד שאין היתר נדרים אלא מפי מומחים" (ולא "יחיד מומחה").

[וגם אינו מוסיף בספרי "ואם אין יחיד מומחה מתיר בשלשה הדיוטות" — ואדרבה, הפכו משמע, כפשטות לשון הספרי "שאיין היתר כו' אלא מפי מומחים"].

אלא שרש"י לא בא להשמיענו כאן דיני התרת נדרים, אלא להדגיש גדרה ע"פ פשוט"מ, שהתרת נדרים ע"י ראשי המטות היא באותו גדר דהפרת נדרים ע"י הבעל והאב, להיותו נשיא שבט — "יחיד מומחה"³³ (ולא מצד היותם "מומחים" דעלמא)³⁴; ומזה מובן שהפרת הנדר ע"י ג' הדיוטות הוא רק ענין של בדיעבד, היינו לא לפי שהתורה רבתה ג' הדיוטות להפרת נדרים מגז"ש (דאהרן ובניו וכל ישראל) דשחוטי חוץ³⁵, שכחם שוה ליחיד מומחה, אבל רק בדוחק ובדיעבד³⁶, "ואם אין שם יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות".]



34) היינו, שגם התרת נדרים ע"י יחיד מומחה הוא (לא רשות ב"ד, אלא) להיותו במקום הנשיא (שמרותו על שבתו). ואכ"מ.

35) הפירוש בהלימוד (איך למדין מהכתוב דשחוטי חוץ לג' הדיוטות) — ראה במפרשים לנדרים ולב"ב שם.

36) ראה ירושלמי שם ב' הדיעות אם ג' הדיוטות מתירים רק במקום שאין חכם. וראה טוש"ע יו"ד סרכ"ח ס"א ובפתחי תשובה שם סק"א.

32) וראה בארוכה במפרשי רש"י השקו"ט בדברי רש"י, וגם בזה שלפי הגמ' הרי הגז"ש היא לדעת ב"ה, והלימוד דזה הדבר שהחכם בלשון התרה כו' (שהביא ב"ה זה הדבר) הוא לדעת ב"ש (ובתירוצי תוס' ב"ב שם. מפרשים לנדרים שם). ואכ"מ.

33) להעיר מלשון הירושלמי (נדרים פ"י ה"ח): רב הונא ראש לראשי המטות (וראה מפרשי הירושלמי שם).

דרכי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהררי"צ
מלויבאוויטש נ"ע בענייני עבודת השי"ת

רפואת חולי הנפש

"החולה ר"ל צריך לעורר בעצמו תמיד שני ענינים, הא' הכוסף והתשוקה להתרפאות,
והב' התקוה העצומה כי השי"ת ירפאהו כמ"ש רוח איש יכלכל מחלהו"

במענה על מכתבו השואל כענין איך מהפכין הרתיחה של הנה"ב לטוב, הנה כבר
החליטו הראשונים כמלאכים זי"ע אשר רפואת חסרוני וחולי הנפש הוא כרפואת חולי
הגוף.

סימון מקום החולי

ברפואת הגוף הנה תחלת הכל צריכים לסמן ולהגביל מהות החולי ר"ל, אף כי כל עניני
חולי הוא באברי הגוף ולא בכחות הנפש, כי הנפש הוא שלם, ולכן הנה ר"ל גם בעל מום
מוליד שלם, אמנם זהו בעצם הנפש, אבל בכחות הנפש הנה לפעמים יכול להיות איזה
קלקול.

ואשר על כן הנה תחלה צריכים לסמן מקום החולי, אם הוא באבר הגוף שהוא הכלי
אל כח הנפש, או בכח הנפש שהוא אור הכלי.

והדוגמא מזה יובן בחולי הרוחני אשר לכל לראש צריכים לסמן מקום החולי אם הוא

לקראת שבת

יט

מצד חומר הגוף, דיש לך אדם שחומר גופו דק ויש מי שחומר גופו עב גס ומושחת, או שהחסרון הוא בכחות הנפש שיש מי שיש לו נטיות לענינים רעים כמו גאווה שקר הרהורים רעים עין רע כו' והדומה, ולפעמים הנה כל עיקר החולי הוא בענין הרגילות, היינו דאין זה חולי הגוף או חולי כחות הנפש, כ"א הוא חולי הבא מצד רגילות רעות שהרגיל את עצמו בהן.

וסיבות הרגילות רעות שונות המה, לפעמים סיבתו הוא רוע החינוך, ולפעמים סיבתו רוע הסביבה, ובודאי כי במדה ידוע נוגע בזה מצב בריאות הגוף ומעמד כחות נפשו, אבל אחר כל זה הנה מקור החולי הוא בהרגילות.

סידור הנהגה ישרה

ועד אשר לא יתברר מקום החולי וסיבת אחיזת המחלה הנה אי אפשר להתחיל ברפואתו, כי אם לסדר לו אופן הנהגה ישרה בכל הדברים במה שיעשה ובמה שימנע את עצמו מהן.

הסדר בשינה אכילה ושתי' ופרטי ההנהגות בארחות חייו היום יומי הנה ודאי כי יביא תועלת מרובה לחזק בריאותו, אבל עם זה הנה על ידי זה עוד לא יתרפא מחליו, ובכדי אשר יתרפא מחליו צריך רפואה פרטית בסדר מסודר נוסף על הנהגתו הטובה בארחות חייו היום יומי כנ"ל.

עוד זאת, הנה החולה ר"ל צריך לעורר בעצמו תמיד שני ענינים, הא' הכוסף והתשוקה להתרפאות, והב' התקוה העצומה כי השי"ת ירפאהו כמ"ש (משלי י"ח) רוח איש יכלכל מחלהו.

אשר כן הוא ברפואת חולי הנפש כי עד אשר לא יתברר פרטי מקום החולי וסיבת אחיזת המחלה אי אפשר לרפואת ברפואה פרטית, אבל עם זה הנה ודאי הדבר כי טיב ההנהגה בסדר מסודר בועשה טוב בקיום המצות, קביעות עתים לתורה קנין מדות טובות, ובסודר מרע להיות נזהר בדיבורו שלא ליפול בדיבורי דב"ט ולעצום עיניו מראות רע ויאטום אזנו משמוע דיבורי רע, ובכלל זה מה שמדברים אודות מעמדו ומצבו של חבריו, הנהגת ביתו כו' אשר סוף סוף הנה גם השבח מסתיים בגנות חבריו וביתו, ויש בזה אבק רב גם רפש של לה"ר רכילות קנאה שנאה שם רע והדומה.

והנה ודאי הדבר כי טוב ההנהגה הלזאת תחזקה ותעמידהו בעזרת צור עולמים בקרן אורה, אבל בכל זה עוד לא נתרפא מחליו.

השתוקקות להירפא וכיטחון גמור בה'

אמנם מה שנחוש ביותר הוא שני ענינים אלו, א) לידע שהוא חולה, ויכסוף וישתוקק

לקראת שבת

להתרפאות מחליו, (ב) הידיעה כי יכול להתרפאות התקוה ובטחון גמור כי בעזה"י יתרפא מחליו.

בחולי הגוף אנו רואין במוחש שישנם כמה בני אדם שהם – ל"ע – בעלי חולי מה שהם בעצמם אינם יודעים מזה, ורק אחרי כמה בחינות מבחינות שונות עומדים על האמת.

כן ויותר מכן הוא בחולי הנפש שצריכים לשמור שני תנאים הכפולים (א) לידע שהוא חולה, ויכסוף וישתוקק להתרפאות מחליו, (ב) לידע נאמנה שיכול להתרפאות ויגביר תקותו ובטחונו בה' כי יתרפא.

וההוראה באופן שמירת שני תנאים הכפולים האמורים ימצא האדם בספרי חסידות ויעמוד עליהם על פי הוראתו של אחד החסידים העוסקים בתורת החסידות והבקיאים בדרכי החסידים.

והנה דרכי הרפואה בחולי הגוף שונים המה, ובכללות הוא בשני דרכים (א) לרפאות את האבר או הכח המקולקל חולה וחלוש, (ב) לחזק את האברים והכחות הבריאים אשר הם יתגברו על אבר או הכח החולה או החלוש לרפואתו.

והדוגמא מזה בחולי הנפש הם ב' דרכי העבודה תשובה ומעשים טובים אשר צריכים להיות מסודרים בסדר נכון הכל יפה בעתו ובזמנו לקיים מ"ש וחי בהם, היינו בחיים מסודרים עפ"י התורה בהטעמה דתורת החסידות אשר היא מאזני צדק לכל חד וחד לפום שיעורא דילי' אם בעל עסק או יושב אהל.

